

Els darrers anys, el paisatge s'ha definit de nombroses maneres. Sovint, les definicions de paisatge depenen de la perspectiva, és a dir, de si es donen des de camps disciplinaris com ara l'ecologia, l'economia, el turisme, la gestió del patrimoni, la geografia, la història, la biologia, les humanitats, el paisatgisme, l'urbanisme o l'ordenació del territori, o bé des de qualsevol dels nivells de presa de decisions polítiques o de l'Administració. Segons la meua opinió, la millor definició continua essent la que va donar fa dos segles Alexander von Humboldt (1769-1859): el paisatge és la totalitat dels aspectes d'una regió. I, a partir de la lectura de les nombroses pàgines que Humboldt va dedicar al paisatge tant en general com a alguns dels seus aspectes concrets, es pot afegir fàcilment una segona part a la frase: Tal com els percep l'home. Amb aquest èmfasi en la idea que l'aspecte humà i la raó humana defineixen el paisatge, se n'obté la millor i més completa definició de paisatge, molt present al Conveni europeu del paisatge (Consell d'Europa, 2000), el qual es tractarà més endavant.

Així, el *paisatge* és un concepte humà per definició. Està format per diversos aspectes, com, per exemple, la geografia, la geologia, la biologia, el clima, les infraestructures, la història, la tradició i les línies invisibles socials i econòmiques, tot i que el paisatge és més que la suma de totes les parts. El conjunt d'aspectes només esdevé paisatge per mitjà de la percepció humana. El que defineix un paisatge és com el miren i el perceben les persones i de quina manera hi reaccionen. Si no es vol incloure el factor humà, es pot parlar de *regió* o *entorn* o utilitzar qualsevol altre concepte similar, però no es pot parlar de *paisatge*.

El concepte de *paisatge* és molt més antic del que es creu. Fa més de 500 anys, el govern de Siena va encarregar al cèlebre pintor Ambrogio Lorenzetti (*circa* 1290-1348) que decorés la cambra on es reunia amb una representació de les conseqüències del bon i el mal govern tant per a la ciutat com per al paisatge que l'envoltava. La idea era que els frescs recordessin als governants que les seves decisions no tan sols influïrien en el benestar de la ciutat i els seus ciutadans, sinó que els seus pensaments i les seves accions també afectarien directament el territori. Així, amb un mal govern la

terra es podria no solament físicament, sinó també en un sentit més profund: quedaria destruïda i transformada en un lloc de mal. Aquesta relació espiritual estava molt arrelada en les creences religioses de l'època, però el cert és que exigia una responsabilitat més gran.

La nostra manera de percebre depèn dels nostres coneixements, les nostres creences i les nostres habilitats tècniques. En determinats quadres del segle XVI, per exemple els del gran pintor Pieter Bruegel, que sol ser considerat l'inventor del paisatgisme modern en el camp de la pintura, hi ha escenes de camperols segant blat. El blat arriba fins a l'altura de les mans del camperol, que el talla amb la falç. Si es compara aquesta imatge amb la d'un camperol modern que sega el blat alhora que el processa i el ven per Internet no ha de sorprendre que l'actitud del camperol modern sigui diferent de la dels seus predecessors. Cal tenir en compte que el primer utilitza una màquina recol·lectora amb aire condicionat que es desplaça per un camp de blat de poca alçària guiada per un sistema de posicionament global per satèl·lit. Però no és només la tecnologia allò que marca la diferència. Als quadres antics, el blat no apareix tan alt per casualitat: abans es conreava així perquè el gra era vital per a l'economia rural de l'època, però, a més, la palla era una matèria primera d'allò més valuosa. Les plantes tenien diversos usos, com també passava amb els animals: les gallines donaven ous, plomes i carn, els bous s'empraven per arrossegar els carros i les vaques donaven llet fins que eren massa velles per fer-ho i s'escorxaven per menjar-se'n la carn. Avui dia, es conreen plantes i es crien animals per aconseguir la màxima productivitat en només una parcel·la determinada, per exemple, per obtenir el màxim d'ous o el màxim de llet, o bé per alimentar-nos amb la seva carn. Aquests canvis afecten no tan sols la nostra economia, sinó també la nostra actitud, especialment tenint en compte que els habitants contemporanis del món industrialitzat s'han distanciat enormement del procés de producció agrícola, que es duu a terme molt lluny de les ciutats on viuen. Per a la majoria de nosaltres, el paisatge rural ha deixat ser un lloc de producció dels mitjans bàsics per a la supervivència per esdevenir un lloc de lleure.

Aquest és un dels motius pels quals s'ha començat a qualificar el paisatge d'acord amb el seu valor per al lleure. Quan parlem de paisatge, ens referim als paisatges bonics i pintorescos que veiem quan anem de vacances.

Els habitants de les ciutats perceben el paisatge com un lloc romàntic que cal protegir i que ha de restar congelat en el temps per tal de compensar els defectes d'aquest món modern globalitzat. Tanmateix, el paisatge no es limita al concepte turístic de la bellesa excepcional: tot és paisatge, el paisatge rural i l'urbà, els paisatges bonics i els devastats i explotats. De fet, precisament els paisatges que no es perceben com a llocs meravellosos són els que tenen més necessitat de gestió i cura. Si s'hi pensa, no hi ha cap paisatge més cultural que l'enorme cavitat que deixa una mina a cel obert, una ferida a la terra, però en qualsevol cas un paisatge creat totalment per l'home, encara que, per la seva avidesa de matèries primeres i beneficis, s'hi hagin extret totes les traces històriques que permetien entendre les transformacions.

Tanmateix, en bona part es tracta d'una qüestió de percepció. Si es vol, els paisatges industrials del passat poden esdevenir llocs de lleure i cultura. A tall d'exemple, les zones de mines de pissarres de Gal·les han estat declarades Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO. Fa només un segle eren l'escenari d'una activitat esgotadora que es realitzava en condicions terribles, però avui dia han esdevingut llocs romàntics per anar de vacances. Disposen de centres de visitants d'allò més acollidors, segurs i còmodes on es pot trobar informació sobre la duresa de les condicions de vida en el passat i passar-s'ho bé. Fins i tot les plantes industrials més recents poden esdevenir una atracció per als turistes, tal com demostren la mina de Zollverein o la foneria de Völklinger a Alemanya, que han estat declarades Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO. Bona part d'aquesta evolució depèn de com es mira el paisatge, tal com demostra l'exemple següent, localitzat a Gal·les. A l'illa d'Anglesey hi ha mines de coure a cel obert que han creat un paisatge espectacular i fantàstic de pous profunds de color taronja i violeta amb llacs d'un blau profund al fons. Llacs tan àcids que no s'hi pot desenvolupar la vida. Aquest paisatge s'ha utilitzat com a escenari per a pel·lícules que volen representar la fi del món, com per exemple *Mad Max*, i acull nombrosos turistes que queden captivats per la seva extravagància. Es tracta d'un tipus de paisatge que hom espera trobar a Austràlia o al Grand Canyon del Colorado, no en una illa del mar d'Irlanda, per la qual cosa els illencs el consideren una ferida oberta a la seva preciosa illa verda. Voldrien que s'omplissin els pous i es recobrissin d'herba, encara que no

solament siguin quelcom fascinant, sinó que, a més, s'hi hagin descobert algunes de les mines de coure més antigues d'Europa, excavades durant l'edat del bronze i descobertes durant els últims temps d'explotació.

Imatge 1. La percepció del paisatge influeix en la seva evolució. El destí d'aquesta antiga mina de coure d'Anglesay, per exemple, és objecte de debat entre els que la volen conservar com a atracció turística i els que la veuen com una ferida oberta al paisatge que cal restituir.

A pocs quilòmetres d'Anglesay, a la costa, es va descobrir per casualitat una mina de sílex del neolític. La mina, una de les estructures mineres més grans i antigues del món, es va excavar parcialment i es va obrir al públic. Durant tot aquest procés es va fer evident que aquesta mina no era l'única que hi havia a la zona, sinó que també hi havia hagut una gran zona minera en l'època victoriana. En el seu moment els pous s'havien omplert i cobert d'herba i ara hi ha un gran debat sobre si s'han d'obrir un altre cop per tal d'augmentar l'atractiu del lloc per als turistes i mostrar les activitats de la mineria antiga i moderna juntes en un mateix lloc. Així doncs, a Anglesay els habitants volen emplenar els pous i eliminar unes formacions

fascinants per recuperar el paisatge verd i frondós original (respecte al qual les activitats mineres són considerades una intrusió), mentre que, pocs quilòmetres més enllà, els habitants de la segona ubicació pressionen perquè s'obrin els pous i es transformi el paisatge verd i *avorrit* en un lloc més interessant dedicat a les activitats mineres per tal d'atreure més visitants.

Aquests dos exemples permeten visualitzar com pot variar la percepció del paisatge i fins a quin punt aquesta és important per a l'evolució futura dels paisatges. Tanmateix, encara que el resultat d'una gestió determinada del paisatge sigui indiscutible, els motius en què es basa sí que poden ser qüestionats. Aquest és el cas d'Irlanda, on, en algunes regions, per exemple a Dowris, al centre del país, encara es poden veure grans torberes. La torba s'utilitza per produir calor i electricitat als grans complexos industrials, quelcom que, encara que no sigui eficient des del punt de vista econòmic o ecològic, s'explica amb relació a la tradició i la història d'Irlanda. En aquest país, com en altres països del nord d'Europa, la torba és emprada des de fa molt temps. Ja l'escriptor romà Plini el Vell (Plini, 2008) descrivia com es cremava torba a la costa del que avui és el nord d'Alemanya. Quan, després de la Primera Guerra Mundial, Irlanda esdevingué independent, va voler que aquesta independència no fos només política, sinó també econòmica, un repte d'allò més difícil, tenint en compte que l'economia irlandesa, com la britànica, es basava en el carbó, i aquest carbó s'importava d'Anglaterra. És per això que es va elaborar un gran programa per convertir la torba en la base de l'economia irlandesa, fins al punt que fins i tot els ferrocarrils del país van canviar el carbó per la torba com a combustible. Avui dia, les xemeneies de les cases irlandeses són tan boniques com les angleses però una mica diferents, perquè estan concebudes per a l'ús de la torba com a combustible, en lloc de la fusta o el carbó. A escala industrial encara es fa servir la torba, tot i que ni és eficient ni té efectes favorables sobre el paisatge. Així doncs, les tradicions es resisteixen a desaparèixer, i el que pensem i el que creiem determinen les nostres accions i, amb les nostres accions, l'evolució del paisatge.

Normalment no reflexionem gaire sobre aquests temes. Són les catàstrofes allò que fa plantejar-nos més intensament la nostra relació amb el paisatge. Les inundacions i les sequeres, els debats sobre el canvi climàtic i les preguntes sobre les seves causes i conseqüències són elements que

afavoreixen aquest debat, però els problemes socials també ens poden conduir a examinar més atentament la nostra relació amb el paisatge. Aquest darrer procés se sol centrar en els paisatges urbans, amb els seus problemes socials. Sobretot en temps de crisi, com, per exemple, en el pas de la societat industrial victoriana al que actualment s'anomena la *societat postindustrial* en la majoria de països desenvolupats, la gent es veu obligada a repensar les seves idees. Aquest procés es va fer evident al país on es va originar la industrialització moderna, és a dir, el Regne Unit. Ja als anys setanta del segle xx, la indústria pesant havia decaïgut enormement, i centres d'aquesta indústria *antiga* com ara Manchester i Liverpool van veure com anava disminuint la seva potència econòmica, a més de la seva població. En aquestes ciutats, barris sencers van quedar deserts, i els grans edificis industrials i els complexos d'habitatges, mostres de l'arquitectura de mans del segle xix, s'anaven deteriorant. Els problemes socials van generar índexs elevats de criminalitat, consum de drogues i alcohol, violència i, a vegades, fins i tot escenes que més aviat recordaven les imatges de guerres civils en altres parts del món.

De tota manera, el més interessant és que a partir d'aquests problemes també es van generar nous conceptes i idees sobre desenvolupament i sobre compromís cívic. La paraula *cultura* va esdevenir un estendard per impulsar una recuperació social econòmica a les zones més afectades pels canvis que s'havien produït i es va posar de manifest que els problemes no es podrien resoldre si la gent no cooperava, per a la qual cosa el primer que calia fer era escoltar les persones. És per això que es van elaborar nombrosos programes centrats en el compromís cívic i la societat civil, els quals es tractaran més endavant. De moment, la conclusió que cal destacar és que les situacions de tensió per a la societat, les persones i el paisatge posen encara més de manifest que el desenvolupament del paisatge només es pot entendre plenament si se situa en un context històric i social. El paisatge no és tridimensional, sinó que en realitat té quatre dimensions: els aspectes físics i els abstractes vinculen els factors naturals amb les persones, i amb les seves activitats, pensaments i sentiments.

D'acord amb aquesta definició, allò que determina el paisatge és el factor humà. Això no converteix l'home en propietari i explotador egoista del paisatge —tot i que massa sovint ho ha estat i ho continua essent—,

sinó que simplement obliga a tenir en compte el factor humà a l'hora d'explorar o investigar el paisatge i, el que és més important, a l'hora de planificar-lo, gestionar-ne els canvis, desenvolupar-lo i elaborar una política paisatgística. En tots aquests casos, és imprescindible entendre la relació entre l'home i el paisatge, les persones que viuen en el paisatge i les que l'utilitzen, tant per a l'explotació econòmica com per al seu lleure, perquè és aquesta relació la que determina com es tracten els paisatges. Si es planifica sense entendre les necessitats, les demandes, les idees i les preocupacions de les persones a qui afectaran aquests processos, necessàriament es generarà inquietud i friccions i sorgirà una resistència permanent a una planificació que les persones no poden entendre i en la qual no poden influir.

Imatge 2. Les catàstrofes són el que fan plantejar-nos més intensament la nostra relació amb el paisatge. L'any 2003 hi hagué inundacions a la regió de Spessart i, posteriorment, es van implantar grans mesures contra inundacions en el riu Main.

Una bona gestió del paisatge consisteix no tan sols a entendre les idees, les preocupacions i les demandes de la població, sinó també a integrar les persones en el procés. Només si la població se sent particip i responsable dels seu paisatge i n'assumeix el seu paper de supervisor s'aconseguiran resultats positius. I això és així tant per la qualitat com pels costos d'una bona gestió del paisatge: qui podria fer-se càrrec del que costa mantenir totes les petites característiques, sovint molt específiques, que conformen un paisatge i li donen una identitat única i valuosa? Cap pla de protecció del medi ni de gestió del patrimoni no pot aconseguir-ho de manera sostenible sense l'ajuda de la població. Cap estat no pot pagar els guardes necessaris per vigilar un paisatge si la gent no està interessada en la seva preservació o bé s'oposa a la planificació que s'hi està aplicant. En canvi, si la població assumeix la responsabilitat de tenir cura del paisatge es poden assolir grans fites a un cost molt reduït. Per aquest motiu, és vital que les persones s'impliquin en la gestió dels seus paisatges. Aquesta és la raó per la que el Conveni europeu del paisatge insisteix tant en la societat civil com a motor de la bona gestió del paisatge.

El Conveni europeu del paisatge i les institucions europees

Durant molt temps, els legisladors i els actors directament interessats en el paisatge eren conscients de la necessitat de tenir cura dels paisatges, però no va ser fins a finals dels anys noranta del segle passat que diverses organitzacions internacionals van començar a afrontar aquest repte, tal com reflecteix el fet que la UNESCO definís el paisatge com a categoria en el seu programa de Patrimoni de la Humanitat. L'any 1997, la Unió Europea va començar a elaborar directives de planificació (Unió Europea, 1997) en què s'indicava explícitament que el paisatge era un objectiu principal. No es feia referència només als paisatges bells o excepcionals, sinó a tots els paisatges: urbans i rurals, pròspers o devastats. Això va ser un pas important cap a la formulació d'una política paisatgística global que tingués en compte les necessitats específiques de paisatges de tota mena en tot tipus de condicions.

El Consell d'Europa va desenvolupar aquestes idees fins a elaborar el Conveni europeu del paisatge, que es va signar l'any 2000 a Florència, per la qual cosa es coneix com a Conveni de Florència. El camí fins a aquest Conveni havia estat llarg, i es remuntava a una iniciativa de la zona mediterrània¹ adoptada pel Congrés de Poders Locals i Regionals (un organisme consultiu del Consell d'Europa), la qual cosa proporciona al Conveni un esperit democràtic i concret que es manifesta en tots els seus apartats, sorprenentment fàcils de llegir tot i tractar-se d'un text de dret internacional.

El Conveni adopta la visió global del paisatge descrita per Alexander von Humboldt i assenyala la importància de la integració de les persones en la comprensió i la gestió del paisatge en tots els àmbits. Posteriorment, s'ha intentat avançar en aquests aspectes i reforçar-los mitjançant les orientacions per a l'aplicació del Conveni europeu del paisatge recomanades pel Comitè de Ministres (Consell d'Europa, 2008), el principal organisme executiu del Consell d'Europa.

El Conveni europeu del paisatge també es pot llegir amb relació a legislació de la Unió Europea, com, per exemple, la relativa a l'avaluació d'impacte ambiental (Consell d'Europa, 1985) i a l'avaluació ambiental estratègica (Parlament Europeu i Consell d'Europa, 2001), que es van crear per tal de millorar el procés de planificació i donar una gran importància a la participació de la societat civil durant aquest procés. Són nombrosos els convenis i les lleis internacionals que assenyalen la importància de la implicació cívica i de la societat civil per a un desenvolupament adequat, sostenible i democràtic. Com és sabut, la transposició d'aquestes lleis i convenis a les legislacions nacionals no sempre està a l'altura de les intencions, i la pràctica quotidiana és tot un altre món. En aquest sentit, cal distingir entre els aspectes formals d'un procés legal i els aspectes informals de la societat civil, com s'organitza i com fa sentir la seva veu.

Com a document de legislació formal, el Conveni europeu del paisatge es pot considerar un dels millors convenis que s'han redactat mai. A l'hora d'elaborar-lo, es va tenir la sort de poder utilitzar com a referència els nombrosos convenis que ja havia elaborat el Consell d'Europa, com per exemple el Conveni per a la protecció del patrimoni arquitectònic d'Europa

¹ Nota dels editors: es refereix a la Carta del paisatge mediterrani, signada l'any 1992 a Sevilla pels presidents d'Andalusia, la Toscana i el Llenguadoc-Rosselló.

i el Conveni europeu per a la protecció del patrimoni arqueològic. També es va tenir en compte la Convenció sobre la protecció del patrimoni mundial, cultural i natural de la UNESCO, a més d'altres convenis sobre la societat civil, els drets humans i la democràcia, tres principis bàsics del Consell d'Europa que han dominat la política d'aquest organisme des de la seva creació. Tanmateix, les lleis i els convenis només poden establir un marc per a l'acció civil. Tenir un bon marc és imprescindible, perquè és el que facilita a la societat civil organitzar-se i actuar, però posteriorment cal omplir-lo de contingut. I això només ho poden fer els ciutadans, si coneixen el Conveni i actuen aplicant-lo específicament o bé si simplement volen fer alguna cosa i aprofitar l'establiment d'un marc legal que els garanteix l'accés al procés de presa de decisions i el dret a influir en les polítiques i en el desenvolupament dels seus paisatges en el futur. Per aconseguir-ho, la societat civil ha d'organitzar-se. Es tracta d'una qüestió cabdal en molts dels convenis recents, i no solament els dedicats al paisatge. És important que el Conveni europeu del paisatge assenyali la necessitat que la societat civil participi en tots els àmbits de decisió:

- Des de la planificació inicial i la cerca d'idees per a un projecte concret, passant per totes les fases del procés de planificació fins a arribar a l'acte físic de la realització, inclosa l'elaboració d'una política bàsica per al desenvolupament futur, per exemple, d'un paisatge concret.
- Escales (local, regional, nacional i europea), la qual cosa significa que hi ha d'haver possibilitats veritables i reals d'interactuar amb els planificadors, els promotors, els responsables de polítiques i els administradors en tots els nivells per tal que la societat civil pugui participar, fer sentir la seva veu i tenir una influència real més enllà dels períodes electorals.

Les directives d'aplicació del Conveni europeu del paisatge remarquen el fet que la participació ha de ser real i efectiva, en lloc de limitar-se a meres formalitats o un simple procés d'informació i un debat superficial al final d'una fase concreta del procés de planificació. En l'àmbit europeu, les dues grans institucions europees, que són la Unió Europea i el Consell

d'Europa, han creat els seus propis mètodes per tal de facilitar una veritable participació dels ciutadans.

La Unió Europea ha engegat un procés de consulta molt directe i obert accessible a tothom a través d'Internet. Les lleis i els reglaments se sotmeten a un debat en el marc del qual els ciutadans poden exposar les seves idees i els seus comentaris, a vegades mitjançant formularis concrets amb preguntes detallades i d'altres de manera més informal, mitjançant comentaris generals. Aquests canals estan a l'abast de qualsevol ciutadà a títol individual, de les organitzacions de la societat civil i, també, de les organitzacions governamentals i dels *lobbies*. Per tal d'avaluar millor les intervencions, la Unió Europea ofereix a les organitzacions la possibilitat de registrar-se per disposar d'una estructura, una base financera i un sistema d'afiliació més transparents. A més, les intervencions de les organitzacions registrades que compleixen les directives de transparència tenen

Imatge 3. El Conveni europeu del paisatge fa referència a tots els paisatges, siguin urbans o rurals, pròspers o devastats. En la imatge, mina a cel obert a la vall del Rin que ha creat un paisatge completament nou sense traces històriques evidents.

més pes que les de les organitzacions que no ho fan. En aquest sentit, la Unió Europea també reconeix el fet que la societat civil té dues vies molt diferents per expressar-se: l'opinió individual expressada pels ciutadans com a individus i la via més formal d'una societat civil organitzada, formada per associacions i organitzacions de diversos tipus, mides i capacitats a les quals es fa referència amb el terme d'*organitzacions no governamentals (ONG)*.

Aquest procés és d'allò més transparent. No tan sols es convida tots els ciutadans a participar-hi, sinó que, a més a més, qualsevol persona interessada pot accedir a les intervencions a través d'Internet. La Comissió Europea té l'obligació de difondre aquestes intervencions, com també de comentar-les i reaccionar-hi. Aquests comentaris també són públics. Però el més important és que aquests processos de consulta són obligatoris tant per a la legislació futura com per a la legislació ja promulgada, que també s'ha de revisar periòdicament incloent-hi una consulta pública com a part de la revisió, igual que per a la redacció d'esborranys de legislació nova. Malauradament, els ciutadans europeus no utilitzen tant aquestes possibilitats com convindria. Fins a un cert punt, això té a veure amb el fet que fer comentaris sobre documents legislatius és difícil i requereix temps, dedicació i coneixements. És per això que és més senzill que la part organitzada de la societat civil utilitzi aquestes possibilitats, més que no pas els ciutadans a títol individual: les ONG més importants fins i tot tenen personal remunerat que fa observacions basant-se en una recerca i uns coneixements destacats. Tanmateix, hi ha un altre motiu, probablement més important: la majoria de ciutadans simplement desconeixen els seus drets i les possibilitats de què disposen, especialment a escala europea, un marc que molts ciutadans veuen molt llunyà i consideren que no els afecta directament. La Unió Europea té una imatge consolidada d'estructura molt burocràtica i poc democràtica. Es tracta d'una imatge que sovint fomenten els polítics nacionals —molt afeccionats a culpar la Unió Europea de les mesures impopulars i atribuir-se els mèrits per les mesures populars— amb el suport dels mitjans de comunicació, que no semblen gaire partidaris de les institucions europees. Aquesta situació es podria descriure com un cercle viciós, en el qual l'estratègia política a escala nacional és calumniar la Unió Europea, i la seva mala imatge en general fa que, per als mitjans

de comunicació, sigui més rendible atacar-la i adaptar-se als prejudicis del gran públic que intentar fer pedagogia i combatre'ls.

El Consell d'Europa no té la força legal de la Unió Europea, però representa gairebé la totalitat del continent europeu i, gràcies als seus convenis i la seva tradició de defensa de la democràcia i els drets humans, té molt bona reputació entre nombroses ONG. No obstant això, en molts països, sobretot de la Unió Europea, el Consell d'Europa té un problema d'imatge encara més greu que el de la Unió. En aquest cas, no es tracta de mala imatge, sinó de desconeixement. Per començar, molts ciutadans europeus no són capaços de distingir entre aquestes dues institucions o directament no saben gairebé res sobre el Consell d'Europa. El procés de participació en aquest organisme no és tan obert com el de la Unió Europea, però darrerament se li ha donat més importància formal. Fa alguns anys, l'antic sistema d'ONG amb estatus d'assessors del Consell d'Europa es va substituir per un sistema on participen tot d'ONG internacionals (ONGi). Aquest sistema participatiu és únic perquè converteix la societat civil, representada per les ONG internacionals que s'han registrat i organitzat en la Conferència d'ONGi, en el quart pilar del Consell d'Europa. Més concretament, aquests quatre pilars són el Comitè de Ministres (l'organisme que governa el Consell d'Europa), l'Assemblea Parlamentària (que representa els parlaments nacionals dels estats membres), el Congrés de Poders Locals i Regionals d'Europa (que representa els governs locals i regionals) i, des de fa poc, la Conferència d'ONGi (que representa la societat civil).

Aquesta estructura és molt important perquè para molta atenció a dos aspectes bàsics d'una societat democràtica. El primer és la regionalització: per a la majoria dels ciutadans, les estructures amb qui tenen més contacte, que coneixen millor i que més els preocupen són els governs locals i regionals. És per això que és vital que el Consell d'Europa reconegui la importància d'aquestes administracions. Es tracta d'administracions properes als ciutadans que han d'aplicar bona part de la legislació. Els processos de planificació i d'urbanització es produeixen a aquesta escala, la qual cosa la converteix en la més important per a l'evolució dels nostres paisatges en el futur. Així doncs, no és cap sorpresa el fet que fos aquest pilar del Consell d'Europa el que impulsés l'elaboració del Conveni europeu del paisatge.

El segon és la participació. La darrera reforma del Consell d'Europa, en què es va donar l'estatus de participant a les ONGi, també va ser un senyal que indica cap a on anirà l'Europa del futur, atès que es va reconèixer que els ciutadans europeus exigeixen una veritable participació i que Europa no pot desenvolupar-se de manera adequada sense la participació activa i positiva d'aquests ciutadans. Es pot criticar que el procés de participació no sigui formal i no inclogui les ONG petites o els ciutadans individuals, però això també té a veure amb allò que és capaç de gestionar una institució com el Consell d'Europa; és una qüestió de viabilitat, recursos i mitjans. Sigui com sigui, el més important és el reconeixement formal, si més no en teoria, de la societat civil com a soci en condicions d'igualtat respecte a la resta d'actors polítics per tal d'integrar-la plenament en el procés de presa de decisions. Tot i així, com s'ha dit abans, aquestes estructures només poden establir el marc per al compromís cívic. Perquè aquest compromís esdevingui una realitat, és la societat civil la que ha d'omplir el marc de contingut.

La societat civil i el paisatge

Els conceptes *societat civil* i *compromís cívic* són molt potents, però no tenen una única definició i poden significar coses ben diferents. Si s'accepta la definició global de paisatge que s'indicava més amunt, amb relació al paisatge el concepte *societat civil* ho inclou tot. Tots influïm en l'evolució dels nostres paisatges a través de les nostres decisions quotidianes, el nostre estil de vida, el nostre consum, els residus que generem, les nostres necessitats de transport i habitatge, les nostres expectatives de lleure o vacances. Tots utilitzem el paisatge i, en un cert sentit, el consumim com consumim la resta de recursos. També creem el paisatge com a consumidors, a través de les nostres decisions per exemple sobre quin menjar comprem, on anem de vacances, quines instal·lacions exigim que hi hagi pel nostre benestar, quin tipus de paisatge ens agrada i volem veure o en quin paisatge volem viure (a prop o lluny de la feina?, al centre de la ciutat o a la natura?).

Tanmateix, aquesta és una manera inconscient de donar forma al paisatge, mentre que, quan es parla de *societat civil*, normalment es fa

referència a un enfocament meditat i conscient per donar forma a les coses, canviar-les i gestionar-les. Perquè les persones puguin fer-ho, és vital que entenguin les necessitats que hi ha, que tinguin els coneixements adequats i que siguin capaços d'expressar les seves idees, sia a títol individual o de manera organitzada mitjançant iniciatives, organitzacions o fins i tot grups *ad hoc*. Així doncs, tant els coneixements com l'aprenentatge són aspectes importants de qualsevol compromís cívic.

Imatge 4. Voluntaris de totes les edats treballant junts en les excavacions de Gotthardsberg.

Tot això ho vaig haver d'aprendre fa uns quinze anys, en començar a treballar amb el paisatge i, més concretament, amb el paisatge on visc ara, Spessart, una regió muntanyosa i boscosa situada al cor d'Alemanya. Quan em van convidar a participar en una iniciativa regional per millorar la situació d'aquest paisatge trossejat per moltes fronteres administratives, com a conservador del museu i arqueòleg municipal era molt conscient de la pèrdua de patrimoni cultural que s'estava produint a la zona. Ben aviat em vaig adonar que un dels motius d'aquesta situació era la percepció del paisatge que tenien els habitants del lloc. Spessart té una imatge de lloc

pobre, de paisatge que sempre ha estat molt boscós, que l'home va habitar bastant tard i on ha hagut de lluitar per arrencar els fruits necessaris per viure d'un sòl erm en unes condicions climàtiques d'allò més dures. Aquesta imatge també es va transmetre a través de la literatura i, fins i tot, d'una pel·lícula alemanya molt famosa dels anys cinquanta, *Das Wirtshaus im Spessart* ("L'hostal de Spessart"), per la qual cosa es troba arrelada tant entre els habitants de la zona com entre els visitants. Doncs bé, aquesta determinada imatge feia gairebé impossible que les persones consideressin el paisatge de Spessart un paisatge cultural ric amb la seva pròpia història, valuós i vulnerable alhora i necessitat d'atenció i d'una bona gestió.

Arran d'aquesta evidència, es va crear l'associació Archäologische Spessartprojekt (literalment, Projecte Arqueològic Spessart), que fa dotze anys que treballa amb nombrosos voluntaris per tal d'explorar aquest paisatge, recuperar la seva història i conscienciar la població sobre el seu valor. Els britànics han desenvolupat un conjunt de tres passos per aconseguir aquests objectius: en primer lloc, cal despertar un sentiment d'orgull que posteriorment evolucioni cap a un sentiment de propietat i que, finalment, generi una sensació de responsabilitat. No és sorprenent que a Anglaterra es puguin trobar molts bons exemples d'aquest procés. Tal com s'ha dit abans, les crisis ensenyen moltes coses. Així doncs, és normal que fos a Manchester, un dels epicentres de la recuperació econòmica de finals dels anys vuitanta després de dues dècades de crisi econòmica i atur, on sentís per primer cop un concepte que em va fascinar com a arqueòleg: *excavació comunitària*. El principi era tan simple com contundent: la millor manera d'implicar les persones en el lloc on viuen és aconseguir que treballin per a ell i, mentre s'hi diverteixen, aprenguin alguna cosa sobre la seva història i entrin en contacte amb voluntaris locals. Així doncs, la unitat arqueològica de la Universitat de Manchester va buscar un lloc que es pogués excavar; no calia que fos molt important des del punt de vista arqueològic, sinó més aviat un lloc que tingués un vincle concret amb la història local però que, tot i així, hauria desaparegut si algun cop s'hi hagués fet una promoció immobiliària. Es va veure que en aquella zona una bona opció podia ser una antiga fàbrica de teixits de cotó. Tot seguit, calia establir una bona relació amb les autoritats locals perquè són les primeres a implicar-se en projectes d'aquestes característiques, però també era útil per poder aconseguir els

permisos necessaris i també perquè, encara que es treballi amb voluntaris, sempre fa falta una mica de finançament, a més d'accés a la premsa i les infraestructures locals.

Amb aquesta experiència, es va descobrir que les excavacions arqueològiques resulten interessants per a moltes persones. Algunes es presenten voluntàries per treballar durant tota una temporada (potser vuit o fins i tot dotze setmanes); d'altres hi van periòdicament un o dos cops per setmana, i també n'hi ha que només hi passen alguna vegada per provar. Es pot atreure els estudiants perquè visitin les excavacions, ja que és una temàtica que agrada fins i tot als nens d'educació infantil. El fet que l'excavació no sigui Stonehenge no té cap importància; el més important és l'aspecte local. És vital relacionar l'excavació amb la història de la regió, i la història més concreta del poble, del barri o de la ciutat on es troba. Es tracta d'ensenyar de manera lúdica els mètodes que s'utilitzen en arqueologia, a més de la història local. També és un lloc on es poden establir noves amistats, perquè es treballa amb veïns amb qui abans no es tenia un contacte real. A més, és un esdeveniment social, per la qual cosa hauria d'incloure actes socials, com, per exemple, una festa de l'excavació on es convidi la comunitat a prendre una cervesa, participar en jocs, veure actors que representen personatges del passat i conversar amb els experts i els veïns que hagin participat en l'excavació.

Des que es va exportar la idea a Spessart fa sis anys, s'hi han introduït nous elements. S'han portat estudiants a l'excavació perquè es barregin amb els voluntaris locals, amb la qual cosa s'ha desenvolupat una gran interacció entre els joves acadèmics i els voluntaris. Bona part dels voluntaris són homes de més de cinquanta anys, però també hi ha nois i noies joves que s'interessen per les excavacions. A banda dels voluntaris jubilats que disposen de molt temps lliure, n'hi ha molts d'altres que aprofiten les vacances per col·laborar o vénen quan poden (la qual cosa significa que cal tenir l'excavació oberta els caps de setmana). Els voluntaris provenen de contextos molt diferents: hi ha artesans, administratius, obrers, metges, mestresses de casa i fins i tot aturats, que recuperen l'autoestima quan veuen que poden posar en pràctica les seves habilitats en aquest tipus de feina. Així, per exemple, els artesans jubilats veuen com es valoren les seves habilitats, relegades en l'entorn ultratecnològic dels tallers o les obres

modernes, però que tenen una gran vàlua en les excavacions o les obres de reconstrucció.

Una excavació exigeix disposar de tota una infraestructura. En cas que l'excavació es faci al bosc, cal dur-hi electricitat i aigua; construir un camí adequat perquè les persones i les màquines hi puguin accedir, i organitzar el menjar, cuinar-lo i dur-lo a les persones que hi treballen. Tota aquesta infraestructura s'organitza en col·laboració amb l'Administració i les associacions locals. Sovint, del procés en sorgeix una nova estructura o una nova associació. La necessitat de disposar d'una certa infraestructura fa que el nombre de participants del projecte vagi més enllà dels voluntaris que treballen a l'excavació. Quan s'acaba l'experiència, moltes persones coneixen el projecte i hi han participat d'una manera o d'una altra, la qual cosa és una garantia de sostenibilitat, perquè aquestes persones exigiran que el seu monument es conservi i es tracti correctament.

Imatge 5. La implicació de la població local és clau per a la conservació del paisatge. En la imatge, grua medieval reconstruïda a l'excavació de Partenstein, gestionada pels membres d'una associació local.

Tot sovint, és necessari tornar a convertir un element del patrimoni cultural en monument. A la regió de Spessart, bona part de les característiques històriques del paisatge no són gaire visibles, sinó que es tracta de trets molt específics que cal explicar. En el cas, per exemple, d'un antic castell, una església, un monestir o un poble abandonat, no n'hi ha prou amb una explicació: la gent vol veure els llocs com a monuments. És per això que cal fer accions de restauració o reconstruccions a petita escala per tal de fer més visible el monument o tornar a transformar un turó i un fossat en un castell, si més no en la imaginació del qui mira. La imaginació necessita com a mínim un punt de partida, i el joc consisteix a proporcionar-l'hi.

Un altre mètode de sensibilització són les rutes culturals, també anomenades *històriques* o *temàtiques*. Aquest tipus de rutes es poden —i, de fet, és recomanable fer-ho— desenvolupar en col·laboració amb la població local. A la regió, l'associació Archäologische Spessartprojekt ha creat més de 70 rutes els darrers dotze anys, un procés en el qual han participat diversos milers de persones. El més normal és que algú, l'alcalde d'un poble, la societat d'història local, l'associació excursionista local o un o diversos ciutadans interessats, es posi en contacte amb l'associació i proposi crear una ruta cultural junts.

El primer pas en la creació de la ruta és anunciar a la premsa local la intenció de crear-la i convidar la gent a assistir a la primera reunió informativa. Un dels elements més importants d'aquesta reunió és donar una definició de paisatge i mostrar la diversitat de les característiques que poden conformar-lo. Per a la majoria de persones, el patrimoni cultural consisteix en els temples antics, els castells medievals i les catedrals que visiten durant les vacances, i no es plantegen contemplar de la mateixa manera el seu paisatge quotidià. Aquest és el primer obstacle que cal superar, però, un cop aconseguit, les persones s'animen i comencen a parlar de característiques i històries interessantíssimes del seu paisatge. És fascinant veure fins a quin punt la percepció del propi paisatge canvia quan s'adonen que la seva arquitectura i les petites coses que coneixen tan bé poden veure's com a part d'una gran història, són un testimoni valuós de l'evolució i els canvis del paisatge al llarg del temps i tenen les seves pròpies històries, interessants i fascinants, per explicar.

Quan s'està formant un grup de treball, normalment només calen dues o tres sessions fins que es reuneixen els materials i la informació necessaris per filtrar-los i esbrinar què té d'especial aquella localitat concreta i quina història específica se'n pot explicar. Aquesta és la tasca clau dels experts, els professionals que fan de moderadors dels grups de treball. Es tracta d'una tasca delicada, perquè els experts no poden imposar la ruta als voluntaris, però, al mateix temps, les rutes han de tenir el seu propi caràcter per tal d'atreure les persones que en volen recórrer diverses. Es tracta d'un procés d'intercanvi: els experts aprenen molt de l'enorme quantitat d'informació que els proporciona la població local i els voluntaris poden aprendre moltes coses dels experts i la seva opinió professional. Tanmateix, perquè les coses arribin a bon terme cal molt de respecte, sobretot per part dels experts envers els voluntaris. Aquest és un element clau perquè tingui èxit no solament aquest treball educatiu sobre el paisatge, sinó també les iniciatives cíviques en general. Es tracta de reunir els experts i els voluntaris perquè trobin uns interessos i un llenguatge en comú i assoleixin una comprensió mútua, cosa que no és senzilla tenint en compte la diversitat de procedències i interessos en molts casos.

Per crear una ruta cultural seguint aquest procés calen dos o tres anys, ja que s'han de recollir, filtrar i estructurar les dades; triar què es mostrarà, quina informació es donarà i quina història s'explicarà; redactar els textos, donar-los una forma adequada per mostrar-los en cartells informatius estandarditzats, carpetes i Internet, i, en darrer lloc, presentar les característiques específiques de la ruta. En definitiva, es tracta d'un procés de debat llarg i a vegades esgotador en el qual intervenen persones molt diferents les unes de les altres i que posa a prova la paciència tant dels voluntaris com dels experts. A més, hi ha tot d'aspectes formals, com ara aconseguir els permisos per col·locar els senyals, trobar la millor ruta i negociar el pas i la senyalització amb els propietaris o assegurar-se que no es generarà cap problema ambiental, per exemple, si el projecte implica el desplaçament de persones a zones protegides. En aquest procés, cal implicar administracions locals com ara la forestal o la viària, entre d'altres.

Un cop s'han superat tots els obstacles i s'inaugura la ruta amb una gran celebració, el grup de treball ha de començar a madurar, perquè no es tracta només de crear rutes; cal que siguin sostenibles i que les persones

en tinguin cura i les utilitzin. Per això cal arribar a acords amb les administracions locals, però, sobretot, amb les associacions locals o amb el mateix grup de treball.

S'han creat models alternatius, com, per exemple, la col·laboració amb les escoles, sobretot amb les de primària. Aquest tipus de model és especialment eficaç perquè hi ha una infraestructura permanent que hi dóna suport i, a més, ofereix la possibilitat de treballar amb infants i fer que s'interessin pel paisatge. En recórrer les rutes ja existents, els infants creen les seves pròpies carpetes, que seran interessants per a altres nens i inclouen jocs i possibilitats d'experiències pràctiques. En el quart any de l'escola primària, els alumnes esdevenen responsables d'una ruta i en tenen cura durant un any: netegen el camí, substitueixen els senyals deteriorats i, si observen danys que no poden reparar pel seu compte, n'informen els adults responsables. El gran moment arriba al final del curs escolar, quan passen el testimoni a la classe següent i els ensenyen el que han de fer. A banda d'això, els infants atreuen molta gent: fan venir els pares, els avis, els germans, els amics i els familiars a la ruta per ensenyar-los el que han après i perquè estan orgullosos de la responsabilitat que se'ls ha donat.

També es poden recuperar altres petits elements del passat. Abans, a cada poble i ciutat d'Europa hi havia safareigs on les dones anaven a rentar la roba. Aquests safareigs no tan sols eren llocs necessaris per fer-hi la bugada, sinó també llocs socials on es produïa bona part de la comunicació local, s'intercanviaven xafarderies i s'establien i es reforçaven els contactes socials. Amb la invenció de la rentadora, els safareigs van quedar obsolets i la majoria van desaparèixer. Tanmateix, en molts poblets de Spessart encara n'hi ha, tot i que estan coberts de vegetació i abandonats. El darrer any se n'han restaurat uns quants, en part arran del compromís cívic. S'hi han col·locat petits monuments per recordar la importància que aquests llocs tenien per al poble, s'hi han plantat o trasplantat arbres per crear-hi espais agradables on la gent pugui seure a l'ombra i s'han utilitzat les lloses de pedra que es feien servir per rentar com a taules de pícnic. Els estudiants que els visiten descobreixen fins a quin punt era dur i requeria temps rentar la roba en el passat (però en realitat no fa tant temps: alguns dels safareigs es van deixar d'utilitzar fa només cinquanta anys). D'aquesta manera, alguns d'aquests llocs han recuperat una de les seves funcions: tornen a ser un

espai de trobada i un petit centre de la vida del poble, fet d'allò més important, tenint en compte la disminució constant de les infraestructures en municipis petits. Els petits projectes com aquest ajuden a conservar la vida de poble i poden ser molt útils per afrontar un repte tan complex com és mantenir unes infraestructures funcionals per pocs habitants.

Imatge 6. Les persones se solen sentir identificades amb una zona petita i concreta. En la imatge, inauguració de la ruta cultural a la vall de Hasloch, a Spessart.

Tot això ens condueix a un tema que fins ara no s'ha tractat: la identitat i la seva construcció. La clau de tot és la identitat, una paraula que tots coneixem perquè apareix sovint en boca dels polítics i els experts. Segons la meua experiència personal, és cert que avui dia la gent cerca algun tipus d'identitat que li serveixi de refugi en aquesta època de globalització i progrés tècnic accelerat, especialment en el cas dels mons, cada cop més importants, de la realitat virtual. Tot i així, què significa *identitat*? A grans trets significa una necessitat de la persona de vincular-se al lloc on viu, tant

si és el lloc on ha nascut o bé s'hi ha traslladat (per exemple, a través d'una migració). És un acte d'apropiació, de sentir que aquell lloc, aquell paisatge, són els propis i, per tant, també és el pas més important per fomentar la responsabilitat i la cura del paisatge.

Cal remarcar que es tracta d'una identitat molt localitzada, en un doble sentit. En primer lloc, les persones volen bolcar aquests sentiments en un lloc concret. Encara que la font dels sentiments sigui sobretot altres persones, experiències personals, records o idees, tots aquests sentiments es localitzen en un espai o una zona concrets i s'hi vinculen. En segon lloc, en la majoria de casos la identitat es vincula amb una zona molt petita que és fàcil de controlar i entendre. Per exemple, els sentiments se solen centrar i vincular amb el poble o fins i tot la zona del poble on es viu. A tall d'exemple, a Alemanya molts pobles i ciutats petites es van fusionar per crear unitats administratives més grans, amb la qual cosa van aparèixer nous municipis amb noms nous. Doncs bé, malgrat que han passat entre trenta i quaranta anys, els antics pobles o ciutats encara existeixen en el mapa mental de la població. La gent no és realment d'Aschaffenburg, la ciutat on visc, sinó de Schweinheim, Nilkheim o Damm, que eren pobles independents (i que, en alguns casos, ja fa un segle que no ho són).

Així doncs, és a les petites comunitats on la gent vol projectar els seus sentiments i, per tant, també el lloc on les persones actuen i s'impliquen en qüestions cíviques, sia al centre d'educació infantil, l'escola o el camp de futbol local, en la creació d'una ruta cultural o en la realització d'una excavació en un petit castell. Les persones que participen en una excavació poden fer-se responsables de la gestió d'aquell paisatge, tenir-ne cura, organitzar-hi celebracions, fer-hi visites guiades, netejar-lo i reparar els danys, però no participaran en una excavació d'un lloc semblant situat en un altre poble, uns quilòmetres més enllà. Això pot ser frustrant per a l'arqueòleg principal, que ha de tornar a formar cada vegada els voluntaris i no pot recórrer als arqueòlegs profans que han adquirit experiència en excavacions anteriors, però genera un gran nombre de persones dedicades a la custòdia del seu propi paisatge, que tenen cura del lloc on viuen i estan disposades a ajudar i implicar-se. En el passat, aquest tipus d'experiències generaven problemes i frustració. Tot sovint, els organismes estatals, per exemple de gestió del patrimoni o del medi ambient, recorrien als voluntaris per suplir

la manca de finançament o personal, i els utilitzaven per als seus fins esperant obtenir un *benefici* a canvi del temps, l'energia i els diners que havien dedicat a formar-los. Al final, aquests organismes acabaven frustrats, perquè els voluntaris no eren tan flexibles com es pensaven i el que els interessava no era tant l'arqueologia en si com l'arqueologia davant de casa seva. Per la seva banda, els voluntaris se sentien utilitzats com a mà d'obra barata i com a pedaç per tapar forats per part dels organismes estatals.

Això porta al concepte de *respecte*. Respecte també significa transparència, sobretot per part dels experts i els professionals que treballen amb voluntaris. És bàsic parlar obertament i sense limitacions dels motius i els interessos dels professionals. Els voluntaris han de saber amb qui treballen i quins són els objectius dels experts. És impossible evitar tots els malentesos, però sí que cal reduir-los i, sobretot, procurar que la causa no sigui una manca intencionada d'informació.

El fet que l'àmbit d'interès de nombrosos voluntaris i de moltes persones que s'impliquen en tots els aspectes de la societat civil sigui local fa que les organitzacions que actuen a escala regional, nacional o internacional s'hagin de plantejar un aspecte d'allò més interessant: si, tal com s'ha exposat, a la majoria de gent no l'interessa el marc formal establert sobretot en l'àmbit nacional i europeu, com es pot transformar la gran implicació que hi ha a escala local en un element operatiu a escala europea? Aquesta és la tasca de les ONG que treballen en l'àmbit europeu: transformar la implicació informal en una força capaç d'influir en la formulació de polítiques a totes les escales.

El paper de les xarxes per al paisatge

El Conveni europeu del paisatge ha donat lloc a nombroses iniciatives. Destaquen les xarxes per al paisatge. Abans de l'aprovació del Conveni ja existia una xarxa d'administracions locals i regionals estretament relacionada amb el Congrés de Poders Locals i Regionals d'Europa, però a partir d'aquell moment va assumir competències relacionades amb el paisatge i el Conveni europeu del paisatge, i es va convertir en Xarxa Europea d'Entitats Locals i Regionals per a l'Aplicació del Conveni Europeu del Paisatge (RE-

CEP-ENELC). Aquesta xarxa també ha ajudat a crear-ne de noves, com per exemple UNISCAPE i CIVILSCAPE. UNISCAPE és una xarxa formada per instituts, acadèmics i investigadors universitaris que treballen amb el paisatge des d'un punt de vista científic, mentre que CIVILSCAPE és una xarxa d'ONG preocupades pel paisatge centrada sobretot en el Conveni europeu del paisatge.

CIVILSCAPE es va crear oficialment l'any 2008, i l'any 2009 va rebre l'estatus d'ONGi participant en el Consell d'Europa. Es tracta d'una organització molt jove que duu a terme una tasca d'allò més difícil: superar l'abisme que separa el compromís dels ciutadans del paisatge en l'àmbit local i el nivell màxim de formulació de polítiques del Consell d'Europa i la Unió Europea. Així doncs, una de les primeres decisions sorgides dels llargs debats que van mantenir els membres fundadors va ser admetre tot tipus d'ONG com a membres de CIVILSCAPE, sia grans organitzacions que treballen en l'àmbit europeu o petites associacions que treballen a escala local. És més, es procura animar les petites organitzacions locals a unir-se a CIVILSCAPE, per la qual cosa es va establir una estructura de taxes que permet fins i tot a associacions molt petites i pràcticament sense fons esdevenir membres de la xarxa. Es facilita molt l'adhesió, atès que, en general, la major part de la veritable feina de gestió, millora, protecció i cura del paisatge es fa a escala local i, en menor mesura, a escala regional. En canvi, a una escala superior es fa molt poca de la feina real i pràctica.

Però la majoria de polítiques, lleis, convenis i reglaments que influeixen en la gestió del paisatge en un àmbit local s'elaboren a escala nacional i europea. El problema més important que afronten les ONG a l'hora de transformar l'enorme compromís que hi ha sobre el terreny en una força que influeixi en les polítiques europees és la gran distància que hi ha entre els ciutadans i les estructures europees. Tot i que els sistemes administratius varien considerablement d'un país europeu a l'altre (alguns són molt centralitzats, i d'altres, extremadament federals), el que sembla segur és que la majoria de ciutadans europeus perceben la influència de les autoritats locals sobre la seva vida quotidiana. El tancament d'una escola, una biblioteca o unes instal·lacions esportives, les deixalles sense recollir, un augment de preus de les entrades del teatre..., són circumstàncies visibles que es poden relacionar fàcilment amb la política d'un alcalde, d'un

ajuntament. En canvi, és molt més difícil percebre els efectes dels reglaments europeus sobre el paisatge que es pot contemplar des de la finestra. Tal com s'ha dit abans, el flux d'informació no és el més adequat i, encara que les persones estiguin més informades sobre les institucions europees, molts reglaments s'apliquen en diverses fases: primer es transformen en una llei nacional; després, en alguns casos, en una llei federal (com passa als disset estats federals d'Alemanya), i, finalment, en mesures reals preses per les autoritats regionals i locals. Així doncs, si hom intenta influir en l'àmbit europeu, s'aconseguirà l'efecte desitjat o bé el resultat serà diferent del que s'esperava? Per tant, quan el Conveni europeu del paisatge demana l'accés de la societat civil en tots els àmbits, del local a l'europeu, no es tracta de simple retòrica, sinó d'un repte que han d'afrontar la mateixa societat civil i les organitzacions formades pels ciutadans: representar els seus interessos com a ONG. Possiblement, el principal obstacle per aconseguir-ho sigui l'augment constant de l'euroescepticisme entre els ciutadans europeus, que fa que molts d'ells no aprofitin les possibilitats i les oportunitats que els ofereixen les institucions europees ni despleguin el potencial d'influència que la societat civil té a Europa.

Precisament aquest és el principal repte per a les ONG de nivell superior: conscienciar els seus membres sobre les possibilitats existents i explicar-los que val la pena fer l'esforç. A més, han de convèncer no solament les institucions europees, sinó també els seus mateixos membres perquè, en primer lloc, dediquin temps, energia i diners a aquesta tasca; en segon lloc, perquè acceptin que queda molt camí per recórrer a tots els nivells per tal de garantir que un document útil i ben concebut com és el Conveni europeu del paisatge es materialitzi —a escala local i en el paisatge real, on els activistes viuen i afronten els problemes quotidians en la lluita a favor del seu paisatge—, i, finalment, per superar la imatge negativa que té Europa com a organisme polític i estructura que pren decisions. Com sap tothom que treballa amb el paisatge, canviar una imatge és la part més difícil.

Aquesta idea es relaciona clarament amb el tema global d'aquest llibre, és a dir, el paisatge i l'educació. L'educació és l'element clau perquè la societat civil pugui entendre el paisatge, valorar-lo i assumir la responsabilitat de la seva cura. Perquè viure en una Europa democràtica i gaudir dels privilegis de la nostra societat democràtica també té una contrapartida, i és

la necessitat de responsabilitat i compromís. El paisatge és el marc natural on s'han de desplegar.

Referències bibliogràfiques

CONSELL D'EUROPA (1985). Directiva 85/337/CEE del Consell, de 27 de juny de 1985, relativa a l'avaluació de les repercussions de determinats projectes públics i privats sobre el medi ambient. *Diari Oficial de la Comunitat Europea*, núm. L175, 5 de juliol de 1985, p. 40-48.

--- (2000). *Conveni europeu del paisatge* [en línia]. <http://www.mma.es/secciones/desarrollo_territorial/paisaje_dt/convenio_paisaje/pdf/cep_catala.pdf> [consulta: 07.10.2009].

--- (2008). Recomanació CM/REC (2008) 3 del Comitè de Ministres als Estats membres sobre les orientacions per a l'aplicació del Conveni Europeu del Paisatge [en línia]. <http://www.mma.es/secciones/desarrollo_territorial/paisaje_dt/convenio_paisaje/pdf/cm_rec_2008_3_esp.pdf> [consulta: 29.11.2010].

HUMBOLDT, Alexander von (1845). *Kosmos: Entwurf einer physischen Weltbeschreibung*. Estutgard: J.E. Cotta'scher.

PARLAMENT EUROPEU; CONSELL D'EUROPA (2001). Directiva 2001/42/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 27 de juny de 2001, relativa a l'avaluació dels efectes de determinats plans i programes sobre el medi ambient. *Diari Oficial de la Comunitat Europea*, núm. L 197, 21 de juliol de 2001, p. 30-37.

PLINI SEGON, Gai (2008). *Historia natural*. Barcelona: RBA Coleccionables, vol. 16:2.

UNIÓ EUROPEA (1997). *Perspectiva europea d'ordenació territorial. Primer esborrany oficial. Reunió dels ministres responsables de l'ordenació territorial dels Estats membres de la Unió Europea*. Noordwijk, 1997.